

UOT 378.

Ramiz Cəlal oğlu Əliyev

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0009-0000-2707-1018>

[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(6\).227-231](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(6).227-231)

TƏLƏBƏNİN MÜSTƏQİL İŞİNDƏ YENİ TƏLİM TEXNOLOGİYALARINDAN İSTİFADƏ İMKANLARI

Рамиз Джалал оглы Алиев

преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,

доктор философии по педагогике,

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

НОВЫХ ОБУЧАЮЩИХ ТЕХНОЛОГИЙ В САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ СТУДЕНТОВ

Ramiz Jalal Aliyev

teacher at Azerbaijan State Pedagogical University,

doctor of philosophy in pedagogy

POSSIBILITIES OF USING NEW EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN STUDENTS' INDEPENDENT WORK

Xülasə. Müasir dövrdə İKT-nin inkişaf etdirilməsi hər bir ölkənin intellektual və elmi potensialının vacib göstəricilərindən biridir. Bu prosesin zəruriliyi indiki qloballaşan dövrdə daha çox hiss olunur. Texnologiyaların sürətlə inkişafı və yayılması bəşəriyyətin inkişafı üçün böyük imkanlar yaradır. Bu gün informasiya cəmiyyətinin və dünya ölkələri ilə rəqabətə girə biləcək yüksək texnologiyalı milli iqtisadiyyatın yaradılması bir çox ölkələrin dövlət siyasətinin əsas istiqamətinə çevrilmişdir.

Açar sözlər: *təlim texnologiyaları, təhsil müəssisələri, təhsilin idarə olunması, tələbələr, yeni informasiya texnologiyaları*

Аннотация. В наше время развитие ИКТ является одним из важных показателей интеллектуального и научного потенциала каждой страны. Необходимость этого процесса ощущается еще больше в нынешнюю эпоху глобализации. Стремительное развитие и распространение технологий создает огромные возможности для развития человечества. Сегодня создание информационного общества и высокотехнологичной национальной экономики, способной конкурировать со странами всего мира, стало основным направлением государственной политики многих стран.

Ключевые слова: *технологии обучения, образовательные учреждения, образовательный менеджмент, студенты, новые информационные технологии.*

Abstract. Nowadays, the development of ICT is one of the important indicators of the intellectual and scientific potential of each country. The need for this process is felt even more in the current era of globalization. The rapid development and spread of technologies creates enormous opportunities for the development of humanity. Today, the creation of an information society and a high-tech national economy capable of competing with countries around the world has become the main direction of state policy in many countries.

Keywords: *learning technologies, educational institutions, educational management, students, new information technologies.*

Müasir tədqiqatlar göstərir ki, təhsilalanların müstəqilliyinin təmin edilməsində onların təlim texnologiyalarını düzgün seçib tətbiq etmələrindən çox asılıdır.

Təlim texnologiyası dedikdə qarşıya qoyulmuş məqsəd baxımından təlimin təşkili və idarə edilməsinə yönəlmiş əməliyyatlar sistemi başa düşülür. Bu zaman təlimin bütün komponentləri məqsəddən nəticəyə və onun qiymətləndirilməsinə qədər bir sistem halında götürülür.

İKT-nin təhsil sahəsinə tətbiqi bir sıra vacib olan şərtlərin təminatına, o cümlədən :

- təhsilə geniş şəkildə yanaşmaya;
- mütəmadi təhsilə və praktiki aşkarlıq prinsipinin reallaşdırılmasına;
- təhsil prosesinə yardımçı vasitələrin, ayrı-ayrı müəssisələrin və fərdi vətəndaşların müasir elektron təhsil informasiya resurslarına girişinin təmin edilməsi hesabına təhsilin effektivliyinin artırılmasına;
- ali təhsil müəssisələrinin tabeliyində olan təcrübə-layihələndirmə işlərinin və elmi tədqiqatların inkişafı prosesinin müasirləşdirilməsinə;
- təhsil sahələrinin idarə olunması effektivliyinin artırılmasına;
- təhsil və elm sahələrinin xalqlararası kooperasiyasını inkişaf etdirməklə.

İnformasiya texnologiyası aşağıdakı əsas əlamətləri ilə səciyyələnir: prosesin işlənməsi obyektin verilənləri ilə həyata keçir; prosesin məqsədi məlumatların alınmasını təmin etməkdir; prosesin həyata keçirilməsində əsas vasitələr proqram, qurğu və proqramlı qurğular hesab edilən hesablama kompleksləridir; verilənlərin işlənmə prosesləri verilmiş əşya və obyekt sahəsinə uyğun əməliyyatlara bölünür; prosesin optimalıq meyarı informasiyaların istifadəçiyə vaxtında təqdim edilməsi, onun etibarlılığı, doğruluğu və tamlığı hesab edilir. İnformasiya texnologiyasında ilkin material kimi informasiya çıxış edir. Son məhsul kimi də həmçinin informasiya çıxış edir. Lakin, bu zaman obyektin, prosesin və ya hadisənin vəziyyəti haqqında keyfiyyətə yeni informasiya alınır. Bununla bərabər informasiya texnologiyalarının əsas komponentləri bunlardır: verilənlərin toplanması (ilkin informasiya), verilənlərin emalı, yekun informasiyaların əldə olunması və onun istifadəçiyə göndərilməsi. Bu gün tədris prosesində idarəetmə texnologiyalarının tətbiqi aşağıdakı qaydada həyata keçirilməsinə imkan verir.

1. Şagirdlərin maraq və tələblərini, həzırılıq səviyyələrini, bacarığını, mənimsəniləcək

materialın fərditipoloji xüsusiyyətlərinin nəzərə almaqla, tədris-tərbiyə prosesini fərdiləşdirir;

2. Şagirdlərin təfəkkür fəaliyyətlərini daha çox müstəqil axtarıcılıq istiqamətində dəyişdirir;

3. Şagirdlərin özlərini təkmilləşdirərək, müstəqil bilik əldə etmələri üçün stimül verir;

4. Təlimdə fənlərarası əlaqəni gücləndirməklə, hadisə və proseslərin kompleks öyrənilməsinə təmin edir;

5. Tədris prosesinin mobilliyini, möhkəmliyini yüksəltməklə, dinamik yeniləşməsinə təmin edir;

Təhsil sisteminin informasiyalaşdırılmasının əsas məqsədi müasir informasiya cəmiyyətinə layiq olan şəxslər yetişdirmək, ölkədə vahid təhsil və informasiya mühitini yaratmaqdır. Bunun üçün yeni informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə aşağıdakılar təmin edilməlidir:

1. təhsilin keyfiyyətinin artırılması;
2. müasir informasiya mədəniyyətinin formalaşdırılması;
3. bütün yaş dövrlərində olan insanların təhsil alma hüquqlarının bərabərləşdirilməsi;
4. Milli təhsil sisteminin dünya informasiya, mədəniyyət və təhsil sisteminə inteqrasiyasının təmin edilməsi.

Bu gün müasir informasiya və kommunikasiya texnologiyalarını-internet, elektron poçt və qlobal rabitə imkanları olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Texnologiyalar cəmiyyətin inkişafına müsbət təsir etmək imkanlarına malik olan mühüm bir vasitədir. Bir çox inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr İKT-nin təhsildə tətbiqi nəticəsində böyük nailiyyətlər əldə etmişlər. Dünya təcrübəsi aydın şəkildə göstərir ki, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından geniş istifadə olunması ölkənin hərtərəfli inkişafına xidmət edir. Buna görə də inkişafı gücləndirmək məqsədilə ölkə potensialından istifadə etmək üçün hər bir ölkənin öz milli İKT strategiyasının işlənilməsi və hazırlanması mühüm əhəmiyyət daşıyır. Hazırda respublikamızda bütün mütəxəssislər İKT ilə işləmək və onlardan düzgün istifadə etmək bacarığına çox böyük önəm verirlər. İKT biliyinə yiyələnməyin ən yaxşı yolu isə elə orta məktəbdən başlayır. Ümumilikdə, təhsil sisteminin İKT əsasında təkmilləşdirilməsi informasiya cəmiyyətinin əsas məqsədlərindəndir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, idarəetmə texnologiyalarından istifadə etməklə qurulan

yeni təhsil modeli məktəbin pedaqoji heyəti qarşısında da yeni tələblər və vəzifələr qoyur. Müəllimlərin tək öz seçdikləri sahə üzrə olan biliklər, pedaqogika və psixologiya sahəsində deyil, həm də informasiya sahəsində yenidən təlim almaları lazım gəlir. Artıq yeni nəslin müəllimlərinə öyrətdikləri fənnin strukturuna uyğun, uşaqların fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan və onlarda mütəmadi inkişafa xidmət edən texnologiyaları seçib tədris zamanı tətbiq etmələri tələb olunur.

Müəllimlər texnologiyaların köməyi ilə dərslər prosesində müxtəlif səviyyəli təhsilalanlara fərqli yanaşma və öyrətmə sistemini tətbiq etməklə qavrama qabiliyyətlərinə uyğun müxtəlif tapşırıqlar verə bilirlər. Müxtəlif fənlər üzrə məsələlərin, tədqiqat tipli çalışmaların həllində kompüterdə optimal iş rejimi qurmaqla tələblərlə qruplaşdırmaq xüsusi effekt verir. Kompüter qarşısında təhsil alan şəxslər öz sürət rejimində işləməsi yaxşı nəticə verir, onun özünə inamı artır, bu isə təlimi daha da səmərəli edir. Müəllimin verdiyi sualı kompüter vasitəsilə cavablandırmaqla tələbələrin hamısı dərslər prosesində aktiv iştirak edir, müəllimlər isə dərslər boyu onların aktivliyini qoruyub saxlaya bilirlər. Tədrisdə qlobal internet şəbəkəsinin imkanlarından istifadə olunmalı, vahid təhsil informasiya mühiti formalaşdırılmalı, təhsil yönümü vahid informasiya məlumat bazası yaradılmalı, açıq təhsil sisteminin imkanlarından geniş istifadə olunmalıdır. İnternet şəbəkəsinin əsas didaktik xüsusiyyətləri və funksiyalarına məlumatların yüksək sürətlə ötürülməsi və interaktivliyi təmin edən telekommunikasiya sistemlərinin çoxtərəfli mübadilə imkanları, multimedia proqramları, hipermətnlərlə işləmə imkanlarının geniş olması aiddir.

Təhsil müəssisələrinin kompüterləşdirilməsi təhsil sistemində çox ciddi dəyişikliklər yaradır. İnternet texnologiyalarından bu gün nəinki təhsil müəssisələrinin idarə olunmasında, həm də müəssisədən kənar tədbirlərin həyata keçirilməsində də geniş istifadə olunur. Xüsusən də internetin yaranması, gənclər arasında onun çox populyar olması, təhsilin çox müxtəlif sahələrində yeni istiqamətlər yaradır. Bu günə qədər pedaqoqlar fərdi kompüter kimi güclü təlim vasitəsinə tarixən heç vaxt malik olmamışlar. Təlimdə elə texniki vasitə yoxdur ki, didaktik imkanlarına görə, onunla müqayisə edilə bilsin.

İnformasiyaların sürətli artımı şəraitində təhsilin məzmunu və təşkilinə verilən tələblər də dəyişir. Bu günün təhsili şagirdlərə daha çox informasiya yadda saxlamaq yox, tənqidi və məhsuldar düşünməyi, öyrənməyi, problem xarakterli məsələləri sərbəst həll etməyi öyrətməlidir.

Müasir dərslərin bütün mərhələləri şagirdin maraqlı dairəsinə, yaş səviyyəsinə uyğun qurulmalıdır. Müasir dərslər İKT-siz təsəvvür etmək çətindir. Müasir dərslər dedikdə, ilk növbədə, göz önündə İKT bacarıqları olan müəllim və kompüter, proyektorla təchiz olunmuş, müasir tələblərə cavab verən auditoriya canlanır. İnternet və kommunikasiya vasitələrinin köməyi ilə tələblərdə həm intellektual və yaradıcılıq bacarıqları, həm də müxtəlif informasiya növləri ilə işləmək bacarıqları inkişaf edir. Müasir şəraitdə müəllimlərdən tələbələrin şəxsi keyfiyyətlərinə arxalanan üsullardan istifadə edilməsi tələb olunur. Müasir müəllim tədris zamanı müasir tələblərə cavab verən dərslər hazırlamaq üçün İKT-ni effektiv tətbiq etməlidir.

Həmçinin dərslərin gedişi zamanı internet resurslarından istifadəyə üstünlük verərək tələbləri internetdən düzgün istifadə etməklə kreativ biliklərə yiyələnməyə sövq etməlidir. Elektron əyani metodik vəsaitlər fənn müəlliminin resursudur, ona dərslər hazırlıq zamanı metodik kömək göstərir. Elektron dərslərin üstünlüklərindən biri də odur ki, dərslərin bütün mərhələləri slaydlarda öz əksini tapır. Bu da dərslərin operativliyini və maraqlı artırır. Dərslər zamanı İKT-nin son yeniliklərindən biri olan “ağıllı” lövhədən istifadə edilməsi isə tələbələrin dərslər prosesinə diqqət və maraqlı artırır, onları axtarışa sövq edir. Qeyd etmək lazımdır ki, rəqəmsal tədris resursları yazılı vəziyyətdə təqdim oluna bilməz. Əks halda onun didaktik keyfiyyəti itirilmiş olar. Ənənəvi metodikada müəllim müəyyən bilikləri verməyə və onları tələb etməyə vərmiş idi, lakin interaktiv tədrisin istifadəsində fərqli olaraq tələbə özü əsas rol oynayır və biliklərin mənimsənilməsinə özü yol açır. Bu da onların tədris motivasiyasına təsir edir. Müəllim bu situasiyada aktiv köməkçi kimi çıxış edir və onun başlıca funksiyası tədris prosesinin təşkili və stimullaşdırılmamasıdır. Təhsilin informasiyalaşması, yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə ənənəvi təhsili yeni çalarlarla zənginləşdirir. Ənənəvi təlimdə əks-əlaqənin həyata keçirilməsi baxımından informasiya qarşılıqlı əlaqə yaradılmasında 2 fəal tə-

rəf var: öyrədən və öyrənən. İdarəetmə texnologiyalarının əsaslı təlim prosesində isə operativ əks-əlaqə baxımından öyrədən və öyrənənin yeni interaktiv tərəfdaşı meydana gəlir. Artıq müəllim tələbə üçün informasiya mənbəyi deyil. Müəllimin əks-əlaqə yaratmaq, tələbənin biliyini qiymətləndirmək imkanı tədricən məhdudlaşır, bu imkanların bir qismi texnologiya vasitələrinə transfer olunur. Bu zaman öyrədən daha çox məsləhətçi tyutor funksiyası daşıyır. Müəllim tələbələrində informasiya ötürülməsinə vaxt sərf etmir. Tədris materialının şagirdlərə nəql edilməsi, fərdi qaydada mənimsənilmiş tədris materialının onlardan qəbul edilməsi (tapşırıqların yoxlanılması, dərslin sorğusu və s.) kimi mərhələlərə vaxt itirilmir. Qazanılan əlavə vaxt ərzində tələbələr digər yaradıcı məsələlərin həllinə imkan qazanırlar. Beləliklə, tədris–informativ qarşılıqlı əlaqənin strukturu tədricən dəyişir, informasiya-təhsil mühiti formalaşdıqca öyrədən, öyrənən və İKT vasitələri arasında yeni səviyyəli informasiya mübadiləsi imkanları yaranır.

Yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqində əsas məqsəd demokratikləşdirmə, humanistləşdirmə, fərdiləşdirmə, inteqrasiya və humanitarlaşdırma prinsiplərini həyata keçirə bilən, müasir tələblərə cavab verən məktəblilərin yetişdirilməsi, intellektual zənginliyə və potensial gücə malik olan nəslin formalaşdırılmasıdır.

Ölkəmizdə aparılan islahatların, təhsil quruculuğunun indiki mərhələsində əsas diqqət qarşıya qoyulan vəzifəyə uyğun olaraq təhsilin məzmununun yeniləşməsinə, yeni pedaqoji texnologiyalar əsasında həyata keçirməsinə yönəlmişdir. Qabaqcıl pedaqoqlar dünya təcrübəsinə əsaslanaraq yeni pedaqoji texnologiyaların şəxsiyyətə yönəlmiş təlim, fəal idrak, inkişafetdirici təlim, qabaqlayıcı təlim, təlim-tərbiyə sisteminin çevikliyi, əməkdaşlıq, dialoji təlim prinsiplərini tədris prosesinə gətirmişlər. Pedaqoji texnologiyalardan istifadənin əsas istiqamətləri innovasiyalarla əlaqədar biliyin, müvafiq anlayışların düzgün mənimsənilməsi, müasir təlim prinsipləri, təlim metodlarından öz yerində maksimum səmərəli istifadə olunması ilə bağlıdır. Yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə edən müəllimin novatorluğu, onun yenilikçi kimi dünya təcrübəsindən istifadə edərək, yeni tədris metodları, dərslər tiplərini müəyyənləşdirməsi təhsildə inkişaf üçün geniş imkanlar yaradır. Yeni pedaqoji texnologiyalar fəal (interaktiv) təlimə

əsaslanır. Fəal təlim müəyyən olunan komponentlərlə şərtlənir. Bura fəal təlimin məzmunu, metodları, öyrədici mühit, qiymətləndirmə daxildir. Fəal təlim müəllim və şagird işgüzarlığının, şagird təfəkkürünün inkişafında əsas rol oynayan təlim metodudur. Şagirdlərdə inkişafetdirici mühitə yol açır. Tədris prosesinin səmərəsini artırır, yeniliklərdən istifadə etməklə nəticənin əldə edilməsində köməkçi vasitə rolunu oynayır, tələbələrə maraq və fəaliyyətə yönəlir, məqsədə çatmaqda aparıcı mövqeyə malik olur. Dərs zamanı tələbələrdə qazanılmış bilik və bacarıqların tətbiq edilməsi, öz fikrini əsaslandıraraq müdafiə etməsi, sərbəst düşünmə qabiliyyətinin formalaşdırılması təmin olunur. Tələbələrin fəallığı, müstəqil olaraq bilikləri əldə edib mənimsəmələri, öz qabiliyyətlərinin gerçəkləşməsi və təşəbbüskarlığa cəhd etmələri fəal təlimin əsas üstünlüklərindən sayıla bilər.

Təhsil sistemində aparılan islahatlar müasir dərslərin məzmununun təkmilləşdirilməsi, yeni təlim texnologiyalarının tətbiqini tələb edir. İnteraktiv təlim metodlarından istifadə təhsilin keyfiyyətinə öz müsbət təsirini göstərir. Bu gün təlim-tərbiyə prosesində tələbələrə daha çox müstəqillik verilməli, öz fikirlərini sərbəst, çəkinmədən söyləməyə, arzu və istəklərinə müvafiq məşğuliyyətlər seçməyə şərait yaradır. Təhsildə yeni təlim metod və texnologiyalardan istifadə daha yüksək nəticələrin əldə edilməsinə gətirib çıxarır, tələbələrdə müstəqillik, işgüzarlıq, təfəkkür fəallığı, məsuliyyət kimi keyfiyyətləri formalaşdırır. Yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi ilə keçirilən müasir dərslər ənənəvi dərslərdən bir çox üstün cəhətləri ilə fərqlənir.

Problemin aktuallığı. Tələbə müstəqil işinin təşkilində və idarə edilməsində həm idarəetmə texnologiyalarından, həm də aktuallığı ilə diqqəti cəlb edən təlim texnologiyalarından istifadə ümumi işə fayda gətirə bilər.

Problemin yeniliyi. Müasir dövrdə yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyaya məhsulları ortaya çıxır və bununla da dünya iqtisadiyyatının tələbləri dəyişikliyə məruz qalır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Fəal təlim texnologiyası tələbələrin zehni və əməli fəallığına, müstəqilliyinə əsaslanan, tədqiqatlılıq fəallığına, müstəqilliyinə əsaslanan, tədqiqatçılıq və əməkdaşlıq şəraitində həyata keçirilən təlim texnologiyasıdır. O, tələbəni təlim prosesinin subyektinə, fəal iştirakçısına çevirir.

Ədəbiyyat:

1. Ağayev Ə. Pedaqoji fikrimiz: dünənimiz, bu günümüz. - Bakı, 2000. -300 s.
2. Bəşirov B. Ali məktəb didaktikası. -Bakı, Maarif, -1992, -477 s.
3. Mehdiyev M.N. Ümumtəhsil məktəblərində təlim-tərbiyə prosesinin təkmilləşdirilməsi yolları. -Bakı: Maarif, -1982. -706 s.
4. Rüstəmov F., Dadaşova T. Ali məktəb pedaqogikası -Bakı: Maarif, -2007. -488 s.
5. Гаврилов М. Совершенствование самостоятельной работы студентов. -Ростов, 2020, -310 с.
6. Немаров О. Формирование индивидуального стиля самостоятельной учебной деятельности студентов. -Киев, 2019. -273 с.

E-mail: ramizeliyev905@gmail.com

Redaksiyaya daxil olub: 28.11.2024